

SHAXSDA NOTIQLIK XUSUSIYATINI SHAKLLANISHIGA TA'SIR QILUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR DIAGNOSTIKASI

Babajanov Yusufboy

Urganch Davlat Universiteti, Psixologiya ta'lim yo'nalishi

1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada amaliy jihatdan chiroyli nutq tuzishning qonuniyatlari, sirlari, til me'yorlari, nutqning sifatlari, nutq uslublarini o'rganuvchi va o'rgatuvchi hamda nutqda uchrashi mumkin bo'lgan nuqsonlar, talaffuzga doir muammolarni hal etish yuzasidan bahs yurituvchi fan bo'lib, bugungi kunda ijtimoiy hayotning barcha sohalarida faoliyat yurituvchi insonlar uchun notiqlik mahoratini egallash zaruriyatga aylanib bormoqda. Ushbu o'quv qo'llanma notiqlik san'atiga qiziquvchi barcha bakalavriat ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, notiqlik san'atining tarixi, nazariyasi, amaliy va texnik jihatlarini yoritib berishga, bo'lajak mutaxassislarning o'z faoliyatlarida notiqlik mahoratidan samarali foydalanish ko'nikmasini diagnostika qilishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: : Ta'sirchan nutq, psixologik omillar, diksiya, nafas, artikulyatsiya, diagnostika, o'zini tutish, etiket, og'zaki, yozma, ovoz, artikulyatsiya, diksiya, nafas, og'zaki nutq texnikasi, yozma nutq texnikasi, notiqning ovozi, yaxshi matn, tinglovchilar bilan o'zaro munosabatlar (aloqa) psixologik omillar diagnostikasi.

Аннотация: В данной статье с практической точки зрения это наука, изучающая и обучающая законам, тайнам, нормам языка, качествам речи, стилям речи, а также обсуждающая проблемы произношения и дефекты речи, которые могут встретиться в речи. Приобретение навыков публичных выступлений становится необходимостью для людей, работающих во всех сферах. Данное учебное пособие предназначено для всех студентов бакалавриата, интересующихся искусством публичных выступлений, и направлено на диагностику навыка эффективного использования навыков публичного выступления в з деятельности.

Ключевые слова: Эффективная речь, психологические факторы, дикция, дыхание, артикуляция, диагностика, поведение, этикет, устная, письменная, голос, артикуляция, дикция, дыхание, техника устной речи, техника письменной речи, голос говорящего, хороший текст, взаимодействие со слушателями (общение), диагностика психологических факторов.

Annotation: In this article, from a practical point of view, it is a science that studies and teaches the laws, secrets, language standards, qualities of speech, speech styles, and discusses the problems of pronunciation and speech defects that may be encountered in speech. It is becoming a necessity for people working in all fields to

acquire public speaking skills. This study guide is intended for all undergraduate students interested in the art of public speaking. It is aimed at diagnosing the skill of effective use of public speaking skills in z activities.

Keywords: Effective speech, psychological factors, diction, breath, articulation, diagnosis, behavior, etiquette, oral, written, voice, articulation, diction, breath, oral speech technique, written speech technique, speaker's voice, good text, interaction with listeners (communication), diagnosis of psychological factors.

Notiqlik – Bu monologik nutqning bir turi bo‘lib, ma‘ruzachi ishontirish maqsadida katta auditoriyaga murojaat qilgan vaziyatda ishlatilgan. Spikerning nutqi tarkibiy qismlar va uslubning o‘ziga xos xususiyatlariga, shuningdek lingvistik va notanish aloqaning maxsus nisbati mavjud. Boshqa nutqlardan ajratib turadigan bir nechta asosiy fazilatlarni farqlashingiz mumkin.

1. Ma‘ruzachi odamlarga notiq nutqi bilan murojaat qiladi - nafaqat tinglovchiga ma‘lumot etkazish, balki qiziqish (ishontirish) yoki biron bir harakat (induktsiya) shaklida javob olish. Bunday nutq har doim hayajonli xarakterga ega. Buning uchun ma‘ruzachi o‘z nutqining mavzusidan ilhomlanib, unga o‘z tinglovchilari uchun zarur va foydali deb hisoblagan narsalarni kiritishi kerak.

2. Nutq tinglovchilarni ta‘sir qilishi va qiziqtirishi uchun ma‘ruzachining obro‘si yoki uning maxsus psixologik kayfiyati muhim ahamiyatga ega. Tinglovchilarni biron bir harakatga undash uchun so‘zlovchi, birinchi navbatda, o‘zi harakat qiladi, irodaning alohida harakatini talab qiladi. Bu harakat notiq nutqida seziladi va tinglovchilarga yetkaziladi, ularni harakatga undaydi.

Nutq jarayonida qay darajada etiket qoidalariga rioya qilib, auditoriya bilan do‘stona muhit yarata olsa tinglovchilarni mavzuga qiziqтира oladi. Nutq jarayonida tashqi qiyofa - kiyinish ham alohida ahamiyatga ega. Negaki toza va yaxshi kiyingan notiq o‘ziga ishongan bo‘ladi va tevarak-atrofdagilarning hurmat bilan qarashlariga sazovor bo‘ladi. Aniqroq qilib aytganda notiqning tuflisi tozalanmagan, kiyimi dazmollanmagan (g‘ijim), dog‘ bo‘lsa u tinglovchilar e‘tiborini torta olmaydi. Nutq so‘zlashdan oldidan notiq yaxshi kayfiyatda bo‘lishi, yuzi va ko‘zida muloyimlik va xursandchilik aks etishi, chehrasi ochiq bo‘lishi lozim. Shundagina u tinglovchilarga yoqishi, ularni jalb qila olishi mumkin. Notiqning yurish-turishi, xatti-harakati, nutq jarayonida muhim ahamiyatga egadir. Chunki har bir xatti-harakat tinglovchilarning ko‘z o‘ngida bo‘ladi va o‘z ta‘sirini ko‘rsatadi. Notiq tana harakatlarining mosligiga, to‘g‘riligiga alohida e‘tibor berishi kerak. Notiq o‘z fikrini yurakdan chiqarib tinglovchilarga yetkazsa, uning qo‘li va oyog‘i bilan bog‘liq beo‘xshov harakatlar sezilmaydi. Yaxshilab oldindan tayyorlangan nutq nutqning 90% muvaffaqiyatini ta‘minlaydi. Shu sababli notiq mavzu to‘g‘risida yetarlicha g‘oyaga, ma‘lumotga ega

bo'lsa o'z niyatiga yetadi. Ba'zilar tayyorgarlikka kam vaqt ajratishadi va noqulay ahvolga tushib qolishadi.

Nutqni shakllantirish, yuzaga keltirish uchun puxta tayyorgarlik ko'rish kerak. Xo'sh, tayyorgarlik nimalardan iborat bo'lishi kerak? Qog'ozga so'z va iboralarni yozib qo'yishdanmi? Rosmanasiga tayyorgarlik notiqning o'zidan chiqqan fikrlar asosida namoyon bo'ladi. Eng avvalo, nutq mavzusini chuqur va atroflicha o'ylab ko'rishi lozim. So'ngra mavzuni tanlashi, uni muhokama qilishi, o'z fikrlarini tartibga solishi va tanlashi, o'z matnini ishlab chiqishi va taxt qilishi zarur. Nutqni bir urinishda tayyorlab bo'lmaydi. So'ngra mavzuga doir ma'lumotlarni yig'ishga to'plashga kirishiladi. Bu reja asosida amalga oshirilishi kerak. Nutq uchun materiallarni imkon qadar ko'proq to'plash lozim. So'ngra ulardan eng keraklisi, mos keladiganlari ajratib olinadi. Olingan ma'lumotlar notiq tomonidan qayta ishlanadi va o'z uslubiga, maqsadiga moslashtiriladi. Ana shundan keyin har bir notiqning o'ziga xos nutqi vujudga keladi. Har bir notiqning o'ziga xos uslub, bilimi va xislatlari borligi uchun uning nutqi boshqalarnikidan farq qiladi. Shuning uchun ham taniqli notiqning nutqiga ko'r-ko'rona taqlid qilish va takrorlash yaxshi samara bermaydi. Shunga qaramasdan, ulardan foydalangan uslub va imkoniyatlardan ongli hamda ijodiy foydalanish mumkin.

Notiq quyidagilarga qarab o'z chiqishini baholaydi:

- tinglovchilar auditoriyasining e'tiborini qay darajada torta olgani;
- mavzuga qay darajada kirib borilgani va uni qanchalik tushuntirilgani; bunda berilgan savollarning xarakteri va mohiyatiga tayinlanadi;
- mavzuning qaysi jihati tinglovchilarda ko'proq qiziqish uyg'otgani;
- tinglovchilardan ayrimlarining yakka holda mavzuning yoritilishi xususidagi shaxsiy fikrlarni eshitishi;
- auditoriya psixologiyasini o'rganish. Agar notiq tinglovchilarning qiziqishini hisobga olsa, uning nutqi samarali va jonli bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bekmirzayev N. "NOTIQLIK SAN'ATI ASOSLARI"- O'quv qo'llanma, Toshkent . "Yangi nashr" .2008.
2. Inomxo'jaev S. "Notiqlik san'ati asoslar".-T.:1982.
3. Jumaniyozov R., Salimov S. "G'oyaviy tarbiyada notiqlik san'ati" . Toshkent, 2002.
4. Omonov B. Siyosiy yetakchining notiqlik mahorati. -T.: "O'zbekiston", 2000.

Internet manbalari:

1. www.fikr.uz
2. uz.m.wikipedia.org
3. www.orator.ru